

En tusindårig guldfugl

Af Else Roesdahl

Et af de fornemste fund fra vikingeborgen Fyrkat ved Hobro er det fragment af et guldsmykke (fig. 1), som i 1953 blev fundet lige uden for borgvolden. Det fremkom ved harpning af jord, og om det er gået itu ved opgravning af jorden eller allerede i oldtiden, da det blev tabt, er uvist. Men uheldet var særlig sørgeligt, fordi der ikke er bevaret direkte paralleller til smykket, som kan vise, hvordan det oprindeligt så ud. Den kunstneriske fantasi var stor i vikingetiden og mulighederne derfor mange (1).

Et nyt fund fra udgravningerne sommeren 1979 i Hedeby's havneområde har imidlertid givet løsningen. I vikingetiden mistede en guldsmed sin pose med omkring 40 pressemodeller til smykker af guld og sølv i havnens mudder. De kom nu for dagens lys igen, og flere af pressemodellerne er tydeligvis til smykker lige som guldsmykket fra Fyrkat. Andre er til smykker af en type, som bl.a. kendes fra Nonnebakken – Fyrkats søsterborg – og andre igen svarer til en pressemodel fundet på Trelleborg; den har fuglehovedformet øsken lige som Fyrkat-smykket (2). Den uheldige guldsmed i Hedeby beherskede simpelthen det repertoire inden for smykker, som var moderne på vikingeborgenes tid. Og da Trelleborgs grundlæggelse via dendrokronologien nu er fastlagt til år 980/981 (3), og da Fyrkat utvivlsomt er anlagt nogenlunde samtidig med den, og da desuden alle vikingeborgene havde en kort leve-

tid (4) – så må Fyrkat-smykket være meget tæt ved 1000 år gammelt. Eftersom disse borge efter al sandsynlighed er opført af Harald Blåtand, så har smykket vel også tilhørt enten kongen selv eller en i hans omgangskreds.

Hvordan så Fyrkatsmykket da ud? Det bevarede fragment består principielt af to stykker guldblik: en forplade som er presset i relief, og en glat bagplade, hvis kanter er bøjet op i ret vinkel og samlet med forpladen langs dennes kant. De udpressede partier af forpladen er endvidere prydet med påloddede filigrantråde og granulationskorn, som fremhæver ornamentikken og bidrager til finessen i det lille smykke. Det er et fornemt stykke håndværk.

Smykket er nærmere beskrevet andetsteds, men det er vigtigt at fastslå, at dets form samt hovedtrækkene i ornamentikken, men ikke detaljerne af filigran og granulation, blev bestemt af den anvendte pressemodel. Desuden må understreges, at det endnu er uafklaret, om lige netop en af pressemodellerne fra Hedeby er anvendt til Fyrkat-smykket. Det ser ikke sådan ud, men det vil vise sig, når hele fundet er konserveret og gennearbejdet. Man skal heller ikke stille store forhåbninger: der var mere end én guldsmed i landet omkring år 980, og selv om perioden udviste stor kunstnerisk fantasi, så fandt der også en udbredt kopiering sted.

Fig. 1. Guldsmykket fra Fyrkat. Det fuglehovedformede øsken er 2,2 cm langt.
Foto: Lennart Larsen.

På fig. 2 ses den bedst bevarede af de mindst fem pressemodeller fra Hedeby-fundet, der ligner Fyrkat-smykket. Det er også en af dem, som ligner mest – og det er ganske tankevækkende, at der idag ikke kendes et eneste helt smykke af denne art. Modellen viser, at Fyrkatsmykkets fuglehovedformede øsken simpelthen har båret en stærkt stiliseret fuglekrop med vinger og hale. Vingerne udgøres af de »ranker«, som udgår fra smykkets skuldre; halen ses nederst i flugt med fuglens næb. Fremstillingen forstås måske bedst, hvis man forestiller sig fuglen set ovenfra, men med hovedet drejet 180°, så næbbet kommer til at ligge langs ryg-gens midte – omtrent som på to små skulpturelt udfor-

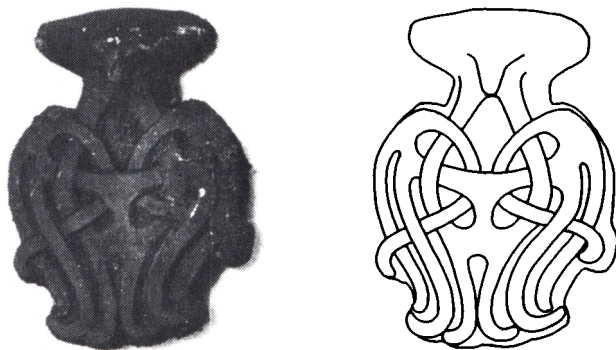

Fig. 2. Pressemodel til et fuglesmykke fundet ved havneudgravningen i Hedeby 1979. Foto og udtegning: 1:1.

Fig. 3. Fugleformet remskyder af bronze fra gravkammeret i Jellings nordhøj. Længde 4,2 cm. Foto: Nationalmuseet.

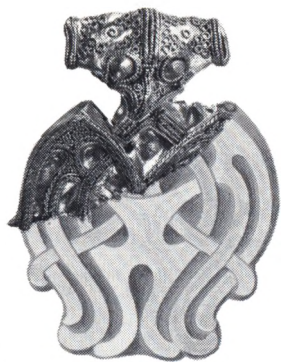

Fig. 4. Rekonstruktion af guldsmykket fra Fyrkat. Tegning Flemming Bau. 1:1.

mede fuglefigurer fra Jellinghøjens gravkammer (5), hvoraf den ene er gengivet fig. 3. Iøvrigt var en sådan drejning af hovedet almindelig gennem flere faser af vikingetidens kunst. Men den var særlig karakteristisk for den såkaldte Borre-stil, hvor smykket også efter sit øvrige præg hører hjemme. Guldsmykket fra Fyrkat (fig. 4) var altså en stærkt stiliseret fugl – en variant i ét plan af de lidt mere naturalistiske tredimensionale fugle.

I beslægtet form ses fuglemotivet på det store, husformede Camminskrins beslag. Her er kun fuglenes hoveder skulpturelt udformet; deres krop med vinger og hale er i ét plan lige som på Fyrkatsmykket (6). Som en slags parallel kan også nævnes en dupsko til en sværdske, hvor den zoologiske skabning imidlertid er blevet til en blanding af et dyr og en fugl (7). Fuglemotiver var i det hele taget ikke sjældne i vikingetidskunsten, selv om dyrene dominerede. De mest

naturalistiske fugle har som regel rovfuglepræg og store, krumme næb. Det gælder f.ex. fuglehovederne på Camminskrinet og de prægtige, brusende fugle på nogle forgyldte drikkehornsbeslag fra Århus (8). Jellingfuglen fig. 3 ser imidlertid fredelig ud. Det samme gør Fyrkatfuglen, og det er uvist, hvad fugle og dyr symboliserede, hvis de da overhovedet symboliserede noget præcist.

Fyrkatsmykket hører klart hjemme i en dansk guldsmedetradition. For de allerfleste smykker med fuglehovedformet øsken (disses smykkeplader kan f.ex. også have form af thorshamre eller stærkt stiliserede kors) er fundet i vikingetidens Danmark, og den anvendte teknik ses ligeledes på masser af andre smykker fundet i landet. Desuden er samtlige fundne presmodeller til smykker med fuglehovedformet øsken fra vikingetidens Danmark (det er dem fra Hedeby samt den nævnte fra Trelleborg). Men det er interessant, at sådanne smykker vistnok også blev fremstillet i York i England; her har været et marked for smykker i nordisk smag, efter at vikingerne havde taget magten i byen i 866 (9).

Det tusindårige Fyrkatsmykke er både prægtigt og dansk, og det blev båret i kongelige kredse. Skal man til slut gætte på, hvorledes smykket blev båret, kan man få hjælp fra det fornemste af alle fund med smykker af denne art: Hiddensee-fundet (10). På den lille ø af dette navn – den ligger ved Rügen – er fundet en halsring, et stort rundt spænde samt 10 hængesmykker med fuglehovedformet øsken over en korsformet smykkeplade og endelig fire mindre hængesmykker, alt af guld. De ti plus fire hængesmykker har antagelig udgjort en halskæde. Tilsvarende er Fyrkatfuglen måske kun én af en flok på en halv snes stykker, som engang prydede Harald Blåtands hals og bryst, eller en af hans koners.

Noter

1. Smykket er publiceret i Else Roesdahl: *Fyrkat II. Oldsagerne og gravpladsen*. København 1977, s. 35 ff.
2. Pressemodellerne er afbildet i *Sunday Times Magazine* 27. jan. 1980, s. 42-43. Jeg takker Olaf Olsen for lån heraf samt for fotografiet af pressemodellen fig. 2, og Kurt Schietzel for tilladelse til at publicere det. – Om smykkerne fra Nonnebakken og pressemodellen fra Trelleborg, se *op. cit.* i note 1, s. 167 f., s. 164 og fig. 225.
3. Niels Bonde: Trelleborg dateret! *Nyt fra Nationalmuseet*, Dec. 1979, Jan. og Febr. 1980, nr. 5, s. 11-13.
4. Olaf Olsen og Holger Schmidt: *Fyrkat I. Borgen og bebyggelsen*. København 1977; *op. cit.* i note 1.
5. J. Kornerup: *Kongehøiene i Jellinge*. Kjøbenhavn 1875, T. XIII:3-4; Else Roesdahl: The northern mound: burial chamber and grave goods. *Mediaeval Scandinavia* 7, 1974, s. 217 f., fig. 7-8.
6. Se f.ex. Ole Klindt-Jensen og David M. Wilson: *Vikingetidens Kunst*. København 1965, Pl. LV.
7. Sophus Müller: *Ordning af Danmarks Oldsager II. Jernalderen*. Kjøbenhavn 1895, nr. 581.
8. *Op. cit.* i note 5, passim; Else Roesdahl: A forgotten casket hinge from the burial chamber at Jelling. *Mediaeval Scandinavia* 8, 1975, s. 21 ff.; Sophus Müller: Drikkehornsbeslag fra Oldtidens Slutning. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1900, s. 196-202.
9. Se note 1.
10. Peter Paulsen: *Der Goldschatz von Hiddensee. Führer zur Urgeschichte* Bd. 13. Leipzig 1936.